

FİKİR

FİKİR

#okumakiyidir

İletişim

Sultantepe Mh.,
Cumhuriyet Cd.,
No:39/1, Fıstıkağacı
İş Merkezi
Üsküdar/İstanbul
editor@fikirktp.com
noktayayın.com

ZHENG HE Çin İmparatorluğu'nda Müslüman Bir Amiral

Mehmet Özay

Yayın No: 13
Araştırma Dizisi: 1
ISBN: 978-625-97754-8-7
Sertifika No: 53575
1. Basım, Mayıs 2025

Yayın Yönetmeni: Hüseyin Türkan
Yayına Hazırlayan: Ender Ekim
Tasarım: Seyfullah Bayram

© Fikir Kitap

Tüm yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek
tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla
çoğaltılamaz.

Baskı ve Cilt

Kitapyurdu Doğrudan Dağıtım,
Yenibosna Merkez Mah. Cemal Ulusoy Cad.
No: 43 Bahçelievler/İstanbul
kdd.kitapyurdu.com (Sertifika no: 40675)

© Fikir Kitap, Nokta Yayın Grubu'na ait bir markadır.

Nokta Yayın Grubu, İlke İlim Kültür Eğitim Vakfı İktisadi İşletmesi'ne aittir.

ZHENG HE
Çin İmparatorluğu'nda
Müslüman Bir Amiral

Mehmet Özay

FİKİR

Kısaltmalar

AAS	: Association for Asian Studies
bkz.	: bakınız
c.	: cilt
c. (circa)	: yaklaşık
çev.	: Çeviri
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
EB	: Encyclopedia Britinannica
Ed.	: Edited
EJAS	: Emory Journal of Asian Studies
et al.	: Ve diğerleri
IJEH	: International Journal of Education and Humanities
ISEAS	: Institute of Southeast Asian Studies
JESHO	: Journal of the Economic and Social History of the Orient
JMBRAS	: Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society
JSAH	: Journal of South Asia History
MÖ	: Milâttan Önce
MS	: Milâttan Sonra
MSÜ	: Mimar Sinan Üniversitesi
NUS	: National University of Singapore
ö.	: ölüm
Tr.	: Translated

İçindekiler

Önsöz	ix
Giriş	1
BİRİNCİ BÖLÜM:	
MİNG HANEDANLIĞI (1368-1644)	9
İKİNCİ BÖLÜM:	
DENİZCİLİK FAALİYETLERİ	31
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:	
ZHENG HE SARAYA GİRİYOR	47
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:	
ZHENG HE’NİN DENİZ SEFERLERİ	67
BEŞİNCİ BÖLÜM:	
SEFERLERİN SONUÇLARI	101
Sonuç	119
Kaynakça	125
Çin Hanedanlıkları	136
Görseller	137
Dizin	141
Yazar Hakkında	145

Önsöz

Ming Hanedanlığı (1368-1644) döneminde gerçekleştirilen deniz seferleri dünya denizcilik tarihi açısından önemli bir gelişme kabul edilir. Yedi büyük seferin, Batı Avrupalı denizci ulusların, 15. yüzyılın son birkaç yılında başladıkları okyanus-saşırl faaliyetlerinden önce gerçekleşmiş olması, Çin ve Hint Okyanusu'nu çevreleyen toplumlar arasındaki siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin boyutu, Doğu-Batı denizciliğinin etkileşimi, bilimsel bilginin oluşumu ve gelişimi açısından da ilgi çekicidir.

Doğu-Batı arasında rekabetçi bir bağlamı gündeme taşımak yerine, bu iki farklı coğrafyadaki toplum ve devlet yapılarının ortaya koyduğu siyasal, toplumsal, ekonomik ve bilimsel gelişmeleri kendi doğallığı içerisinde ele almak gerekir. Ming Hanedanlığı'nın üçüncü İmparatoru Yung-lo döneminde ve imparatorluk donanmasının amirali Zheng He (Cheng Ho / 关P 和) liderliğinde gerçekleştirilen yedi önemli deniz seferinin, bize bu imkanı tanıyan ender gelişmelerden biri olduğuna kuşku yoktur. Hanedanlık yönetiminin kararlarıyla uygulanan denizcilik faaliyetlerinin genel Çin tarihinde milat öncesi dönemlere kadar uzanan ve Kara İpek Yolu olarak bilenen ticaret eksenli gelişme gösteren seyahat güzergahının,

bazı su yolları ile okyanuşaşırı denizcilik boyutu olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla, deniz seferlerinin Deniz İpek Yolu olarak adlandırılan kavram çerçevesinde bir karşılığı bulunmaktadır (Tingwu; Daizhong, 2006: 3). Denizcilik alanındaki bu dikkate değer süreci yöneten kişi olarak Zheng He'nin, sadece bir denizci değil, aynı zamanda bir devlet adamı ve bürokrat olması, onun kendi bireysel özellikleri dışında ve ötesinde, toplumsal sistemin bir ürünü olduğunu da gösterir. Bu durum, Ming Hanedanlığı döneminin, Çin hanedanlıkları arasında özellikle ele alınmasını gerekli kılar.¹

Ming Hanedanlığı'na dair akademik ve entelektüel ilginin ortaya çıkışında bazı gelişmeler etkili olmuştur. Bu ilginin Çin'de ortaya çıkışı, Liang Qichao'nun (1858-1927) Zheng He'nin seferlerini konu alan makalesini yayınlamasıyla olmuştur (Church, 2005: 155). Bunu takiben uluslararası çevrelerde ilk olarak 20. yüzyılın ilk yarısında Ming dönemine dair özel ilgiyle hareket eden araştırmacıların dışında, "Ming çalışmaları" dünyanın farklı ölkelerinde akademisyen ve araştırmacıların ilgisini çekmeye başlamıştır. Bu konuda özellikle önemli bir eser olarak dikkat çeken ve Liew-Herres Foon Ming'in kaleme aldığı, *Annotated Sources of Ming History (Including Southern Ming and Works on Neighboring Lands 1368-1661)*, isimli esere bakılmasında yarar var. Ardından İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'da gelişerek Doğu ve Güneydoğu Asya'ya yayılan Çin Çalışmaları (Sinoloji) alanının varlığı görülür. Bu çerçevede, şu hususa dikkat çekebiliriz. Bugün Çin olarak bilinen topraklar MÖ 221 yılına kadar bütüncül bir devlet yapısı teşkil etmiyordu. Aksine, bu kadim dönemde birbirinden bağımsız çok etnikli bir yapı hakimdi. Ancak, Qin Krallığı tarafından gerçekleştirilen seferler sonucu Çin birliği tesis edildi (Holcombe, 2001: 2).

Üçüncü olarak, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren kapılarını dünyaya açmasıyla gelişme gösteren ve modern Çin kadar Çin'in geçmişini de anlamaya yönelik yeni bir ilgi gündeme gelmiştir. Özellikle, Ming Hanedanlığı ve Zheng He liderliğindeki yedi büyük sefer üzerinden Çin tarihine yeni bir ilginin oluştuğu, seferlerin başlangıcının 600. yüzyılına tekabül eden 2005 yılından itibaren göze çarpmaktadır. Öyle ki, Çin Halk Cumhuriyeti'nin, "yumuşak güç" politikasını geliştirmesi sürecinde, Ming Hanedanlığı ile tarihsel bir benzerlik kurgulanmıştır. Zheng He liderliğinde gerçekleştirilen deniz seferlerini yumuşak güç unsuru kabul eden görüşler bu yönüyle dikkate değerdir. (Weisser, 2018: iii, iv). Alanın önemli isimlerinden Geoff Wade'in 2005 yılında kaleme aldığı makalesinde, "... Önümüzdeki dönemde, Zheng He seferlerine ve bu seferlerin dünya tarihi açısından önemine olan ilgi giderek artacaktır" (2005: 39) ifadesi bir kehanet değildir. Öyle ki, uluslararası "Zheng He Forumu" adıyla düzenlenen akademik etkinliğin altıncısının, 2023 yılı Ocak ayında Kuala Lumpur'da yapılmış olması, hiç kuşku yok ki bu konuda en yakın veri niteliğindedir.

Söz konusu araştırmalar, Ming Hanedanlığı döneminin diğer hanedanlıklardan farkını ortaya koyan boyutlarıyla da öne çıkar. Üç asra yakın hakimiyet süren Ming Hanedanlığı, teritoryal genişlik bakımından da gayet önemli bir coğrafyaya egemen olmuştur. Bu durum, dönemin Ming Barışı (pax-Ming) olarak adlandırılmasına yol açar (Wade, 2005: 50; Bin, 2005: 4).

Konunun bizim ilgimizi çekmesinin dolaylı bir etkileşimden hareketle olduğunu söylemem gerekir. Bu hususa aşağıda değineceğim. Bu çerçevede, bireysel tecrübelerimiz ışığında, yine içinde bulunduğumuz akademik ve entelektüel

kültürün, Doğu ile ilişkilerde var olan kısırlığından kaynaklandığını tespit etme imkanını bulduğumuzu ifade edebilirim. Bu esere temel olan Zheng He'nin, bazı çevrelerin ileri sürdüğü üzere Türk asıllı veya Müslüman olma ihtimalinden hareket ederek konuya yaklaşma eğiliminin kayda değer bir cazibe merkezi oluşturacağı düşünülebilir. Bununla birlikte, Zheng He'nin içinden çıktığı, geliştiği dönem kadar, ismini ve eylemlerini bugüne kadar ilgili literatüre yazdırabilmesinde farklı faktörlerin bir arada rol oynadığı dikkate alınmalıdır. Yukarıda zikrettiğim üzere adına "Ming Çalışmaları" denilen bir akademik ve araştırma evreninin var olması, Zheng He'yi da içine alan daha geniş bir bilgi çerçevesinin olduğuna işaret eder.

Bir Türk akademisyen olarak, Zheng He konusuna ilgimin nasıl geliştiğine kısaca değinmekte yarar var. Bu ilgi ve bunun neticesi olarak elinizdeki metnin ortaya çıkışı ilginç karşılaşmaların bir sonucudur. 2004 yılı sonlarında, Güneydoğu Asya'da yaşanan deprem ve tsunaminin ardından, Endonezya'nın en batı ucunda, Kuzey Sumatra'da Açe Eyaleti'nde insani yardım faaliyetlerinde bulunan bir sivil toplum kuruluşunun gönüllüsü olarak gittiğim eyalet başkenti Banda Açe'de karşılaştığım olay, olgu ve kişiler yaşamımda yeni safhalar açmıştı. Güneydoğu Asya'ya veya bir başka deyişle Malay dünyasına yaptığım bu ziyaret, Açe'de yaşadıklarımın ve tanıklıklarımın ötesine geçme imkanı da verdi. Açe'de beni peşine takan süreçler, yolumu Sumatra Adası'nda, Endonezya'nın üçüncü büyük kenti olan ve Açe'ye uçakla 45 dakika mesafedeki Medan kentine götürdü. Şehrin önemli kültür kurumlarından biri olan Sumatra Kültür Varlıkları Koruma Vakfı'na (Sumatra Heritage Trust) ziyaretim sırasında, Soehardi Hartono adındaki Çin asıllı Endonezyalı genç yönetici,

sohbetimizin ilerleyen safhasında masanın üzerine büyükçe bir broşür açarak, 2005 yılı Temmuz ayında Medan'da açılan bir sergi hakkında konuşmaya başladı. Aslında Hartono, bu broşür üzerinden beni bir sohbete davet ediyordu. Bu karşılaşmanın, yukarıda dikkat çektiğim yedi büyük seferin başlangıcının 600. yüzyılı dolayısıyla Medan'da yapılan bir etkinlik olması şahsım açısından tarihi bir tesadüf oldu.

Broşürde gördüğüm kişi, Orta Asya Türklerine benzeyen, orta yaşta, hafif çekik gözlü bir erkeğin portresiydi. Portrenin bazı bölümlerinin kazınmış olması bana İstanbul'daki Bizans kiliselerinin duvarlarında ve tavanlarında zamanında üstü alçıyla örtülmüş, ancak yakın geçmişte yapılan restorasyon çalışmalarıyla ortaya çıkan çeşitli dini imge ve motifleri hatırlattı. Hartono, Zheng He adında, Orta Asya Türklerinden olduğu ileri sürülen bu amiralle ilgili bazı bilgiler aktardıktan sonra, daha ayrıntılı bilgiye National Geographic dergisinin 2005 yılı Temmuz sayısında ulaşabileceğimi ifade ederek, bir ölçüde Zheng He çalışmama yön vermiş oldu. National Geographic dergisi bu seferleri, “Zheng He: China's Great Voyager” başlığıyla kapak yapmıştı. Zheng He'nin Türk olup olmadığı konusundaki yaklaşım kadar, bundan daha çok onun Arap kökenli bir ailenin oğlu olarak dünyaya geldiği konusundaki görüşler literatürde yer alır. Kanımca bu durum söz konusu dönemin göç, etnik ilişkiler vb. olgular bağlamında yeniden ele alınmasını gerektirir.

Malezyalı araştırmacılar Chong Kok Hoong, Muhammad Suhail Ahmad ve Abdul Hakim Shahbuddin'in uzun süredir Zheng He hakkında yaptığı çalışmalar çerçevesinde, Zheng He'nin doğum yeri kabul edilen Çin'in güneyindeki Yunnan bölgesine bağlı Kunming şehrindeki Jinning kasabasını ziyaretleri, onun Arap kökenine dair var olan bulguları destekler

mahiyettedir.² Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da Zheng He ile ilgili İslam Sanatları Müzesi (Islamic Art Museum -IAM) küratorlerinden Harris Kemal tarafından hazırlanmakta olan ve açılışı 2027 yılında yapılacak olan Çin konulu sergide Zheng He'ye de yer verilecek. Malezya'da, Zheng He ve dolayısıyla Ming Hanedanlığı dönemine yönelik ilgi 2005 yılında Zheng He seferlerinin ilkinin gerçekleştirilmesinin 600. yıldönümünde baş gösterdi (Hing, 2005: 100). Bölgede, başta yukardaki akademik ve sanatsal faaliyetler olmak üzere diğer faaliyetleri bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

İri siyah gözleri, başında kepi ve tamamı gözükmese de iri bir cüssesi olduğu intibai veren portredeki kişiyi azizlerle ilişkilendirmekte yanılmayacağımı anlayacaktım kısa bir süre sonra... Hartono'nun verdiği birkaç broşürü koltuğumun altına alıp Vakıf'tan çıktığımda, Zheng He'nin beni uzunca süre meşgul edeceğini belki de hiç düşünmemiştim. Her ne kadar başlangıçta sadece Zheng He ile ilgili şahsi bilgilere ulaşmayı arzu ettiysem de, bu amiralin ailesi, yaşadığı dönem, içinde bulunduğu hanedanlığın öncesi ve sonrası da, yavaş yavaş ilgi ve araştırma alanıma girmeye başladı. Aradan geçen uzun süre zarfında Ming dönemi ve Zheng He ile ilgili ulaştığım bilgi ve bulguları bir araya getirme imkanı buldum. En son olarak, 10-12 Ocak 2023 tarihlerinde Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi'ne (IIUM) bağlı Uluslararası İslam Düşüncesi ve Medeniyeti Enstitüsü'nde (ISTAC), "6. Zheng He Forumu" çerçevesinde, "The 6th International Conference on Zheng He Voyages and the Unofficial History of Chinese-Southeast Asian Relations" başlıklı etkinlikte bildiri sunma şansı elde ettim. Söz konusu etkinliği tertip eden ve şu an Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi rektörü olan Sayın Prof. Dr. Osman Bakar Hoca'ya söz konusu konferansa daveti

için müteşekkirim. Bu sürecin sonunda, elinizdeki bu metin ortaya çıkmış oldu.

Çalışmanın detaylarında görüleceği üzere, konuyla ilgili kaynakların zenginliğinde kuşku yok. Bununla birlikte, söz konusu deniz seferleriyle ilgili olarak tartışmasız en önemli kaynak, Zheng He'nin en yakınında bulunan ve bir tür tarihçi sıfatıyla sefere katılan Ma Huan ve Fe Hsin'in kaleme aldığı notlardır. Bu notlar, *The Overall Survey of The Ocean's Shores* (1433) (Ying-Yai Sheng-Lan) ve "Yıldızlı Saldan Muzaffer Vizyonlar" (Sing Cha Shen Lan) (1436) başlıklarıyla yayımlandı (Yun-Ts'iao, 2005: 125; Rockhill, 1913: 474). Meşhur tarihçi Hall, Ma Huan'ın Amiral Zheng He'nin sekreteri olduğuna işaret eder (1987: 103). Hiç kuşku yok ki, bu çalışma gerek Ming Hanedanlığı ve gerekse yedi büyük deniz seferi hakkında çalışma yapanların başucu kitabı niteliğinde. Küresel bir girişim olarak adlandırılmayı hak eden bu denizcilik politikasının, dönemin Çin hanedanlığına ve belki de sonraki yönetimlere bıraktığı bir siyasal mirastan bahsedilebilir. Bunun yanı sıra Ma Huan'ın, 14. yüzyıl gibi, Çin-Hindi, Malay dünyası, Hindistan, Doğu Afrika gibi bölgelere dair eser sayısının bir elin parmaklarını geçmediği bir döneme ait çalışması da son derece kıymetli bir eserdir.

Bu çalışmayı kaleme alırken yukarıda da kısaca ifade ettiğim üzere sadece Zheng He'den bahsetmenin, bu konuya yabancı olduğunu tahmin ettiğim Türk okurları için pek fazla anlam ifade etmeyeceğini düşündüm. Zheng He liderliğinde gerçekleştirilen yedi seferden altısının Ming Hanedanlığı'nın (1368-1644) üçüncü İmparatoru Yung-lo zamanında gerçekleştirilmesi hem Ming Hanedanlığı hem de İmparator Yung-lo ile ilgili bazı bilgileri paylaşmamı zorunlu kıldı. Ayrıca Zheng He'nin Orta Asya Türklerinden olması ihtimaliyle, Çin İmparatorluğu'yla

Türkler ve Moğollar arasındaki uzun dönemli mücadelelerin gerek Ming Hanedanlığı öncesi gerek hanedanlık dönemi ve sonrasındaki bölümlerine değinmek yerinde olacaktı. Bir yandan Moğollar arasındaki Müslümanlar öte yandan yüzyıllardır bölge ile ticaret yapan Arap ve İranlı Müslümanlar nedeniyle, Çin topraklarındaki Müslüman varlığına değinmeden geçemezdik. Bu çerçevede, Çin Hanedanlıklarında, Çin kökenli olmayan Müslümanların bürokraside üst düzeyde yer almalarının Yuan Hanedanlığı döneminde gerçekleştiğini söyleyebiliriz (Rossabi, 1981: 257). Ve bu dönemde, Müslümanların Çin’de oluşturdukları ticari yerleşimlerin gelişme göstermesinin dönemin Malay Takımadaları’yla ilişkisi üzerinde de durulmaktadır (Dun, 1989: 251).

Zheng He’nin yaşam öyküsünü, Çin Sarayı’ndaki “Harem ağılığı müessesesi” başlığı takip ediyor. Deniz seferleri sırasında ve sonrasında, Çin İmparatorluğu’nun kurmuş olduğu uluslararası ilişkiler, şu veya bu şekilde bugüne ışık tutacak mahiyettedir. Bu çerçevede çalışmanın ana başlıkları şu şekilde oluşturulmuştur:

Birinci Bölüm, Ming Hanedanlığı öncesinde Çin siyasal yapısı, Çin ile Orta Asya milletleri Moğolların ve Türklerin mücadelesi üzerinde duruluyor. Ayrıca, Yuan Hanedanlığı (1234-1368) ile Ming Hanedanlığı’na geçiş sürecine bazı süreçlere yer veriyor. Bu çerçevede, Zheng He’nin sarayda geçirdiği ilk yıllar, Ming Hanedanlığı kurucusu ile deniz seferlerine büyük destek veren üçüncü İmparator Yung-lo ayrı başlıklar altında ele alındı.

İkinci Bölüm, Çin’de denizcilik süreçlerinin önemli bir geçmişi olduğu üzerinde duruluyor. Ardından, Zheng He’nin yönettiği deniz seferlerinin önemiyle devam ediyor.

Üçüncü Bölüm’de, Ming Hanedanlığı’nın üçüncü İmparatoru Yung-lo, bu dönemde, Müslümanlar ve Zheng He’nin sara-ya alınma süreci ile harem ağalık müessesesi üzerinde duruluyor. Ayrıca, çalışmanın odak noktasını oluşturan Zheng He’nin deniz seferlerine geçmeden önce, denizcilik konusunda Çin’deki gelişmelere değiniliyor. Bu çerçevede, T’ang ve Sung hanedanlıklarıyla başlayan ve Ming Hanedanlığı döneminde devamlılık sergileyen yapılaşmaların, düşünce sistemi ve zihni pratiklerine kısaca temas ediliyor.

Dördüncü Bölüm’de, Zheng He’nin deniz seferlerin öncesinde bilimsel hazırlıklar, seferlerin temel nedenleri ve seferlerin siyasi sonuçları ele alınıyor. Beşinci Bölüm, seferlerin bölgenin İslamlaşması gibi bazı sonuçları ile Zheng He’nin, Amerika Kıtası’nı keşfedip etmediği konusunda günümüzde devam eden tartışmalara kısaca değiniliyor.

2006 yılı Haziran-Eylül ayları arasında Singapur’da gerçekleştirilen Zheng He ve Seferleri başlıklı sergi, konunun uluslararası camiada ne denli önemli olduğunu ortaya koyan, -o dönem için- somut bir gelişmeydi. Dünyanın farklı ülkelerinde “Zheng He” adına dernekler ve araştırma enstitülerinin faaliyet gösterdiği bir dönemde, bir yandan Orta Asya kökenleri diğer yandan Müslüman kimliği ile (Willems, 1964: 25) bu önemli şahsiyeti ele alan çalışma ve araştırmaların Müslüman toplumlarda da başlatılmasının önemli olacağını düşünüyorum.

Tarihi ve kültürel olgular kadar, söz konusu deniz seferlerinin fiili olarak ortaya konulmasına yol açan bilimsel, teknolojik ve idari konuların da kendi başlarına birer araştırma konusu olduğunu vurgulamakta yarar var. 13. ve 14. yüzyıllarda bir yandan Kore Yarımadası’nda öte yandan Batı Avrupa’da,

özellikle İber Yarımadası ve Akdeniz’de Venediklilerde denizciliğe dair var olan ilginin önemli bir evreye dönüşerek küresel çapta karşılık bulacak düzeye geldiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle, söz konusu bölgelerde çizilen ve detaylandırılan dünya haritalarının, Zheng He ve sonrası denizcilik faaliyetlerindeki yerlerini tespit ve teslim etmek gerekiyor. Ayrıca, Ming Hanedanlığı döneminde çizilen ve Çin’i merkeze alan dünya haritalarının da yedi büyük sefer öncesi veya sonrası olmaları bakımından yukarıda bahsedilen haritalarla ilişkilerinin de gayet önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmanın yıllar önce başlamasına vesile olan Sumatra Kültür Varlıkları Koruma Vakfı’ndan (Sumatra Heritage Trust) Soehardi Hartono’ya, Medan’daki ziyaretimin gerçekleşmesindeki katkılarından ötürü Kuzey Sumatra Üniversitesi öğretim üyesi Dr. Isnen Fitria ile Andri ve Era’ya; İstanbul’daki çalışmalarımda gösterdikleri yakın alaka ve yaptıkları önemli katkılardan ötürü -o dönem, IRCICA’da araştırmacı olarak çalışan- Prof. Dr. Ali Çaksu ve yine o dönem Trakya Üniversitesi Tarih Bölümü’nde görevli olan Doç. Dr. Tilla Deniz Baykuzu’ya şükranlarımı sunarım. Aradan geçen uzun bir dönem sonunda, bu çalışmanın bir kitap olarak yayımlanmasını teşvik eden ve yakın desteğini esirgemeyen Nokta Yayın Grubu Genel Yayın Yönetmeni Hüseyin Türkan Bey’e ve onun şahsında yayın ekibi arkadaşlarına teşekkür ederim.

Notlar

- 1 Çin Hanedanlıklarıyla ilgili bilgi için kitabın sonunda bir liste sunulmuştur.
- 2 Bu araştırmacılar tarafından kaleme alınan çalışma için bkz.: (2019). *Laksamana Zheng He: Teladan Merentasi Zaman*, Cetakan Pertama, Kuala Lumpur: Generasi Muda Tamadun Dunia (GPDT).